ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭੰਗੜੇ, ਗਿੱਧੇ, ਧੂਮ ਤੇ ਝੂਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ

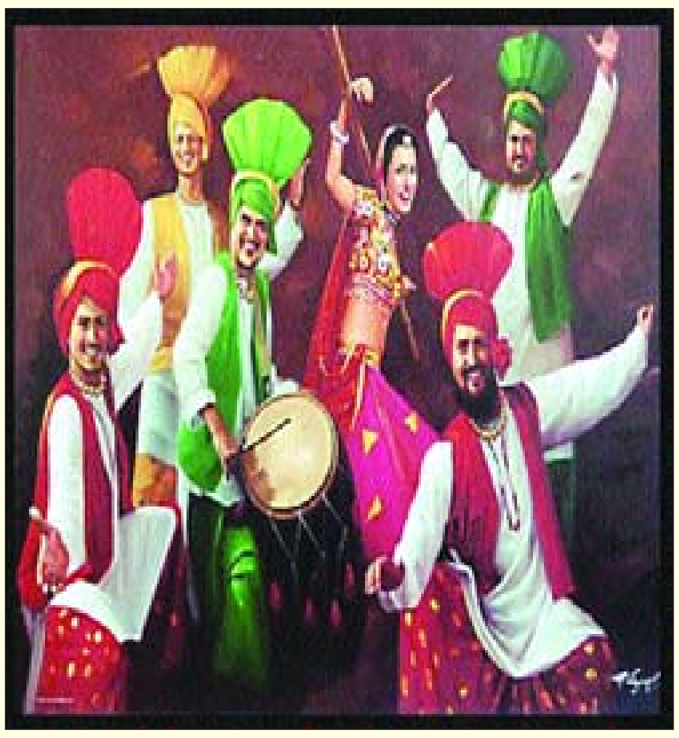

ਹਰਦੇਵ ਗਿੱਲ ਪੱਤੀ ਸੇਖਵਾਂ

ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਹੱਸਦਾ, ਵੱਸਦਾ, ਸੋਹਣਾ ਪੰਜਾਬ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਨੌਜਵਾਨ, ਸੋਹਣੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ ਹੱਸਮੁੱਖ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੱਖੋਂ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ ਤੇ ਫੇਰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ ਦੇ ਈਜਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਇਸੇ ਖਿੱਤੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜੁੜਦਾ ਸੀ। ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਧ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਬਾਹਰੀ ਦਖਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੜੱਪਾ ਵਰਗੀ ਪੁਰਾਤਨ ਉੱਨਤ ਸੱਭਿਅਤਾ ਜਨਮ ਲੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮਿਸਰ ਅਤੇ ਰੋਮ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸੱਭਿਆਤਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਖੰਡਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਫੇਰ ਵੀ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਸੱਭਿਆਤਾ ਦੇ ਉਜੜਨ ਬਾਅਦ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਹੀ ਵੱਸੇ ਅਤੇ ਵੱਧੇ ਫੁੱਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਖੜਗਭੁਜਾ ਵੀ ਅਖਵਾਈ।

ਇਹ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਉਪਜਾਊ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਵੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀਆਂ ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸਪਤ-ਸਿੰਧ (ਸੱਤ ਸਿੰਧੂ ਨਦੀਆਂ ਵਾਲਾ) ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ (ਭਾਵ ਪੰਜ ਨਦੀਆਂ ਵਾਲਾ) ਕਹਿਲਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂਅ ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਦਰਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖਿੱਤਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਨਦਾਤੇ, ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੀ ਭਿਣਕ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ-ਘੱਤ ਆਉਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਆਮ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਿੜੇ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੜਗਭੁਜਾ (ਯੋਧੇ) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰੀ ਹਮਲੇ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਹਲ ਦੀ ਹੱਥੀ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਠੇ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸਦਕਾ ਆਪਣਾ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਵਿਹਲ ਕਰਕੇ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਘਾਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੌਖ ਵਿੱਚ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਉਗਮਣਾ ਅਤੇ ਫੁੱਟਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਫੁਲਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਰੰਗ ਭਰੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਡੁੱਲ੍ਹੀ ਧਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਭੰਗੜੇ ਅਤੇ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੈਰਾਗਮਈ ਧੁੰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਚਾਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਹਿਲੋਰੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਖੇਤੀ ਦਾ ਧੰਦਾ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉੱਤੋਂ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਵਕਤ ਮਿਲਦਾ ਨੱਚ ਟੱਪ ਕੇ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ ਮਰਦਾਂ ਨੇ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ। ਮਰਦਾਂ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਭੰਗੜੇ ਵਰਗੇ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਵਰਗੇ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ (ਸੌਣੀ ਅਤੇ ਹਾੜੀ) ਵਿੱਚ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਫਸਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਘਾਟੇ ਪੂਰੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਾੜੀ ਦਾ ਜਸ਼ਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵੀ ਜੁੜ ਗਈ। ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਗੱਲ, ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਬਣ ਗਈ। ਭਾਵ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨੱਚ ਟੱਪ ਕੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਫਸਲ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਵੀ। ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗੜੇ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਗਿੱਧਾ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਵਾਲੇ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ III 'ਤੇ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਨਾਵਲ/ ਕਿਸ਼ਤ-74

ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਰਹਿ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਨਾ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਸਾਂਭਣ ਤੋਂ ਸਭ ਬੜਾ ਵਾਧੂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਪੈਣ ਦਾਕਾਰਨ ਇਹ ਗੋਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅੰਨ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਲੁੱਟ ਕੇ ਵਲੈਤ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਲੇਗ ਪੈਣ ਦਾ ਕਾਰਨ (ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਸੀ) ਵੀ ਇਹ ਗੋਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਿਮਾਰ ਪਿੱਸੂਆਂ ਵਾਲੇ ਚੂਹੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਸ਼ਿਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੱਲਕੱਤੇ ਆਏ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਇਸ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਏ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਕਾਤਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਸੂਫੀ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠਾਂ ਪਲੀ ਹੋਈ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭੈਣ ਜੀ ਵਿੱਦਿਆਵਤੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਜੀ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੱ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠਾਂ ਸਨ। ਨੂੰਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਘੁੰਡ ਕੱਢਦੀਆਂ ਸਨ। ਧੀਆਂ ਸਿਰ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂਸੀ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਦਾ ਛੋਟੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਲੈਣ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਆਏ

"ਬਾਬੇ ਗੱਲ ਟੱਲ ਪਾ ਦਿਉ, ਵਿਹੜੇ ਵੜ੍ਹਦਾ ਬਿੜਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।"

ਸਾਡਾ ਇਹ ਘਰ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਕਮਰੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਬਿਸਤਰਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਜੀ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਵਰਨ ਦਾ ਵੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ।_ਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਵਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਹੁਕਮ ਕੌਰ ਵੀ ਐਨੀ ਸੋਹਣੀ ਸੀ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੰਗ ਰੂਪ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ ਦੋ ਨੀਯਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਾਂਝਾ ਹੀ ਸੀ। ਘਰ ਦੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਗੇਟ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਕਸੂਰ ਵਾਂਗ ਤੰਗ-ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ, ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸੜਕਾਂ। ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨਿੰਮ ਦਾ ਛਾਂਦਾਰ ਦਰੱਖਤ ਸੀ। ਇਹ ਘਰ ਖੂੰਜੇ ਉੱਤੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਸੜਕ ਲੰਘਦੀ ਸੀ।

ਉੱਧਰ ਸਾਡਾ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਕੰਧ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਖੂਹੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਖੂਹੀ ਮੇਰੇ (ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ) ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਲਵਾਈ ਸੀ।

ਬਾਕੀ ਸਫਾ III 'ਤੇ

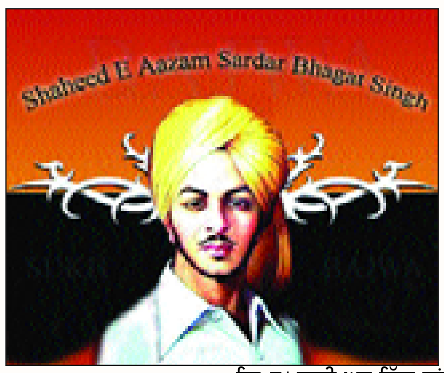

ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ

"ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ"-ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋ

ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਾਮਵਰ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਣ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਹਰ ਵਿਧਾ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਰਸੇਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਨਾ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼-

ਤਰਸੇਮ-ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨਾਵਲ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਭਾਵਧਾਰਾ 'ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਓਗੇ?

-ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਚਨਾਤਮਿਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਭਾਵ ਧਾਰਾ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵ ਧਾਰਾ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਨਾਵਲ-ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਸਤੂ ਭਾਵਹੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵਹੀਨ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਿਪੁੰਸਕਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਗੱਲ-ਕੱਥ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਨਿਪੁਸੰਕ ਗੱਲ-ਕਥ ਦੀ ਨਿਪੁੰਸਕਤਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨਹੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਆਭਾ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਭਾਵਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਲਈ ਅਨੁਭੂਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰਲੀਆਂ ਸੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੱਧਰ ਅਤੇ ਸੇਧ ਦੇ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੰਦਰੁਸਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਸਵਾਸਥ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਸਾਰਥਿਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਜਨਮ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਭਾਵ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਵਵਾਦ ਪ੍ਰਕਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਪੱਖ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭਾਵ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਇਹ ਹੁਣ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਕ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਸੰਦੇ ਸ਼ਵਾਹਕ ਵੀ ਹਨ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਖਤਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਭਾਵ ਧਾਰਾ ਜਨਵਾਦੀ ਤੋਂ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦਾਸਤਾਂ ਹੈ।

? ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੌਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ?

-ਅਸਾਡੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹੈ ਹੀ ਕੀ? ਇੱਕਦਮ ਇਹ ਵਾਕ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੈਂਕੜੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਸਵਮਿੱਥ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ, ਰਮਣੀਕ ਤੇ ਰਸਦਾਇਕ ਸੰਸਾਰ ਕਿੰਨਾ ਸੁਹਾਵਣਾ, ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਸੱਤਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾਵਾਦੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀਆਂ ਖੰਡਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਥੁੱਕਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਵੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਟ ਵਾਲਾ, ਖਰਮਸਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਚੱਜਾ ਦਿਮਾਗ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਿਲ ਲਈ ਢਾਹੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੌਣ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤੱਤ ਵਾਂਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਨਾਵਲ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚਲਿਆਂ ਵਾਧੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਮਾਨਵੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਾਨਵੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ, ਪੜਤਾਲ ਪਰਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਵਿਵਹਾਰ, ਵਤੀਰੇ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਕਲਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੌਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

? ਗਾਸੋ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕੀ ਹੈ?

- ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਚਲੀ ਜਗਿਆਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਦਰਜਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰਿਕਤਾ ਮੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਵੇਖ ਬਈ ਤਰਸੇਮ, ਗੁਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਵਲ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਈ ਨਾਵਲਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਗੁਣ ਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਾਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਦਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤਾਮਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਸਵਾਸਥ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸੰਘਰਸ਼ ਸਮਰੱਥਾ, ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਤੇ ਸਰਲਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸੁਆਲ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਲੋਕ ਧੁਨੀ, ਲੋਕ-ਇੱਛਾ, ਲੋਕ-ਭਾਵਨਾ। ਲੋਕ-ਮੁਸੀਬਤਾਂ, ਲੋਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਉਲਝਾਅ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਆਰਥਿਕ ਅਰਾਜਕਤਾ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਤਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵਿਵੇਕਹੀਨ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਧੂਰੇ ਖਤ ਦੀ ਇਬਾਰਤ 'ਇਤਫਾਕ' ਤੁਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਬੁੱਝ ਰਹੀ ਬੱਤੀ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਤੱਤੀ ਹਵਾ ਵਰਗੇ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਗਵਾਹ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

? ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਬਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?

- ਭਾਵ ਧਾਰਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੌਣ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਜਿਸ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੁਖਮਭਾਵੀ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰਿਕਤਾ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਵਲ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮ ਆਰਥਿਕ ਅਰਾਜਕਤਾ ਨਾਲ ਬੋਝਲ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਾਲੇ ਭਾਵਬੋਧ ਦੀ ਤਮੰਨ ਦੇ ਮੁਖਰਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਹਿ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੌਣ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਸੋਚ ਜਨਮਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵ ਧਾਰਾ ਕਹਿ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੰਝ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿੰਦੂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਮਾਨਵੀ-ਅਧਿਆਤਮ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰੋਕਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੰਝ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਹ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਸਵਤ-ਧਾਰਾ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਰੋਕਾਰ ਬਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਰੋਕਾਰ ਨੂੰ ਸਰੋਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੂਤ ਦੀ ਬਰਕਰਾਰੀ ਲਈ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਲਾ ਜਗਤ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਜਨਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ-ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਸੰਭਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਾਂ-ਆਪਣੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੱਥ ਵੱਲੋਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਮੂੰਹ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਵਾਂਗ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। ਬੱਸ ਗੱਲ ਏਨੀ ਕੁ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਵੀ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਲਾਪ ਹਨ।

? ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿਸ ਜ਼ਾਵੀਏ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?

- ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜੁਮੈਟਰੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤਾਂ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੁਮੈਟਰੀ ਅਤੇ ਜਾਵੀਏ ਲਾਈਨ ਦਰ ਲਾਈਨ ਦਾ ਦੁਹਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਜੁਜ਼ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬੇਹਿਸਾਬ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਹਿਸਾਬ ਵਾਲੇ ਸੌਂਦਰਬੋਧ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵੱਲ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਪਰਤਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚਲੇ ਪਾਤਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਰਤ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵੰਤ ਜੁਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਤੱਤ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੱਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਰੱਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਸਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ। ਜੀਵੰਤ ਤੱਤ ਦੀ ਇਹ ਖੂਬੀ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੁਮੈਟਰੀ ਅਤੇ ਜਾਵੀਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁਮੈਟਰੀ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਜਾਵੀਏ ਆਦਮੀ ਦੀ ਉਮਰ ਕਰਕੇ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ III 'ਤੇ

ਪੰਜਾਬੀਓ ਚਿੜੀ ਬਣਨਾ ਜਾਂ ਬਾਜ ਗੀਤਕਾਰ ਤੇ ਗਾਇਕ ਰਾਜ ਕਾਕੜੇ ਦੀ ਲਲਕਾਰ

ਦੁਨੀਆਂ ਕੀਹਨੂੰ ਤਖਤ ਬਿਠਾਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਵਤ ਵੇਚ ਕੇ ਖਾਵੇ,
ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਵੇ, ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਤਾਜ।
ਉਸ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ
ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਬਾਜ।

ਇਹ ਸੱਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਾਕੜਾ (ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ) ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤਕਾਰ ਤੇ ਗਾਇਕ ਰਾਜ ਕਾਕੜਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਟੇਪ "ਪੰਜਾਬੀਓ ਚਿੜੀ ਬਣਨੈ ਕਿ ਬਾਜ" ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਟੇਪ ਰਾਜ ਕਾਕੜਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ "ਲਹੂ ਅਜੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਜੋ ਹਿੱਕ ਤਾਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹਨਾ ਜਾਣਦੇ ਨੇ, ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਜਾਣਦੇ ਨੇ" ਇਸ ਤਹਿਤ ਹੀ ਗੀਤਕਾਰੀ ਤੋਂ ਗਾਇਕੀ ਵੱਲ ਆਏ ਰਾਜ ਕਾਕੜਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਲੇਠੀ ਪੰਜਾਬੀ ਟੇਪ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਦ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਰਚ ਕੇ ਅਤੇ ਗਾ ਕੇ ਉਸ ਦਰਦ ਨੂੰ ਵੰਡਾਉਣ ਦੀ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਰਾਜ ਕਾਕੜਾ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਤੇ ਪਲੇਠੀ ਟੇਪ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰਾਂ-ਦੋਸਤਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਮਿਲਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੱਝ ਫੁਰੱਸਤ ਦੇ ਪਲ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅੰਸ਼ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹਨ।

? ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਰਾਜ ਕਾਕੜਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ?

-ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂਅ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਰਾਜ) ਤੇ ਪਿੰਡ ਕਾਕੜਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਗੀਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਰਾਜ ਕਾਕੜਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ III 'ਤੇ

ਕੱਚ-ਘਰੜ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ

ਹਰਦੇਵ ਗਿੱਲ ਪੱਤੀ ਸੇਖਵਾਂ

ਅੱਜ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਉਹ ਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਗਾਥਾਵਾਂ ਕਹਾਉਣ ਲੱਗੇ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਜਿਹੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਗੀਤਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੂੰਹ-ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਪਤਲੀ, ਤਰਸਯੋਗ ਤੇ ਨੰਗੇਜ਼ਵਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਘੱਟ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਘੱਟਦਾ ਮਿਆਰ ਅੱਜ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਫਰਸ਼ ਤੱਕ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਗਾਇਕੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਗਾਇਕੀ ਘੱਟ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅਰਥ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੂੰਹਦੇ। ਦੂਹਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਗਾਇਕੀ ਕਈ ਕਈ ਪਾਸੇ ਮੋੜਾ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਹਿੰਦੀ ਖੂੰਹਦੀ ਕਸਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪੂਜਾ ਗਾਇਕੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਲੱਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। 2-4 ਕੈਸਿਟਾਂ ਕੀ ਚੱਲੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਕੈਸਿਟ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਇਕ ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ, ਡਰਾਇਵਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ, ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਪੈਂਚਰ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗਾਇਕ, ਜੱਟ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜਿਆ ਗਾਇਕ, ਕੀ ਦੱਸੀਏ ਉਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵਾਚਿਆ ਜੋ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਬੱਸ ਇੰਨਾ ਕੁ ਹੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕੁੜਤਾ-ਚਾਦਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਜੁੱਤੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸਟੇਜ 'ਤੇ। ਜੇਕਰ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਗਾਇਕੀ ਫੜ੍ਹੀ ਗਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਖਾੜਾ ਲਾਇਆ ਬਣ ਗਿਆ ਗਾਇਕ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੱਚਘਰੜ ਗਾਇਕੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਨਾਂਅ ਕੋਈ ਟੰਗ, ਨਾ ਬਾਂਹ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰਾ, ਕੈਸਿਟ ਚੱਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪੌਅ ਬਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਉਸੇ ਅਮਰੂਦਾਂ ਵਾਲੀ ਰੇਹੜੀ ਤੇ ਦੁਆਰਾ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ ਦੋਸ਼ੀ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ III 'ਤੇ

ਪੁਸਤਕ ਸਵਾਗਤ ....

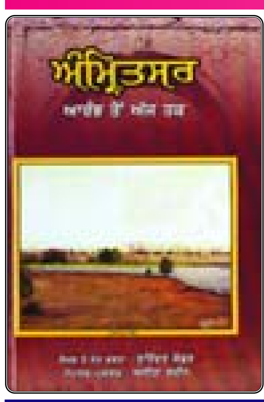

ਕਿਤਾਬ : **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ**
ਲੇਖਕ : ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੋਛੜ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਮੁੱਲ: 400 ਰੁਪਏ

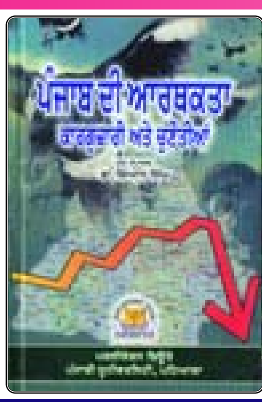

ਕਿਤਾਬ : **ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਤਕਤਾ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ**
ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ
ਮੁੱਲ: 350 ਰੁਪਏ

ਕਿਤਾਬ : **ਤਾਈ ਨਿਹਾਲੀ**
ਲੇਖਕ : ਡਾ. ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਲੰਗੇਆਣਾ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸਤਵੰਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ ਦਿੱਲੀ
ਮੁੱਲ: 130 ਰੁਪਏ

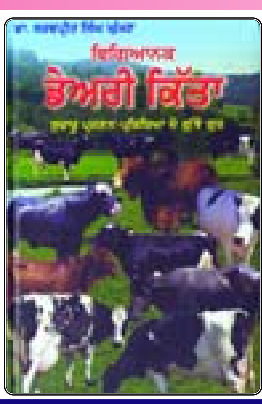

ਕਿਤਾਬ : **ਵਿਗਿਆਨਕ ਡੇਅਰੀ ਕਿੱਤਾ**
ਲੇਖਕ : ਡਾ. ਸਰਵਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਮੁੱਲ: 200 ਰੁਪਏ

ਕਿਤਾਬ : **ਅਰਸ਼ੀ ਠੰਡਕ**
ਲੇਖਕ : ਪ੍ਰਿੰ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਡਲਸ
ਮੁੱਲ: 150 ਰੁਪਏ

ਕਿਤਾਬ : **ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਕਬੂਲ ਕੀਜੀਏ**
ਲੇਖਕ : ਸ: ਨਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਰੀਕਾ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਵਿਸ਼ਵਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਰਨਾਲਾ
ਮੁੱਲ: 100 ਰੁਪਏ (ਸਜਿਲਦ)